

...Мені дуже імпонує сам формат проведення захисту наукових робіт. Усі учасники були поділені на три секції:

Секція 1. Історія Голокосту в Європі та Україні. Загальні дослідження.

Секція 2. Історія Голокосту в Європі та Україні. Регіональні дослідження.

Секція 3. Примусова праця, переслідування та знищення ромів на теренах окупованої України під час Другої світової війни.

Як наукові керівники, так і конкурсанти мали можливість бути присутніми на захисті, ставити запитання, брати участь у дискусіях та обговореннях. До перевірки наукових робіт залучено потужний науковий потенціал. Про це свідчать ґрунтовні й об'єктивні рецензії на роботи. Я вперше зі своєю ученицею Наталею Головчак (10 клас) брав участь у цьому конкурсі, для мене він приніс нові враження, нові знання, нові знайомства. Приємно було спілкуватися з колегами із Білорусі та Молдови.

Ця проблема охоплює дедалі більшу кількість учасників, є дуже актуальною і цікавою дітям. Окремо хотів би відзначити членів журі – за прозорість, об'єктивність, науковість і толерантність. Усі учасники конкурсу були щасливі й задоволені. Велике спасибі організаторам за цікаву і змістовну програму та сприятливі умови перебування (проживання, харчування), а найбільше за отримані подарунки – навчально-методичну літературу з цієї проблеми, яка допоможе нам ще глибше досліджувати ці трагічні сторінки нашої історії.

*Дмитро Чміль,
вчитель історії, директор
Івано-Франківської ЗШ І–ІІІ ступенів №18*

* * *

Прагнення до досконалості – ознака, що властива усім заходам УЦВІГ (учнівські конкурси, науково-методичні стажування, семінари для вчителів, «круглі столи» та конференції науковців). Не став винятком і конкурс учнівських робіт «Історія та уроки Голокосту», проведений Центром 9–11 травня 2013 року. Загалом, це був 13-й конкурс, і він мав свої особливості. По-перше, надійшла рекордна кількість робіт, а у фіналі наукові доробки захищали 79 осіб. Уперше було введено «ромську» секцію, де окремо розглядали аспекти геноциду циган. Нарешті, конкурсу надано ім'я І.Б. Медвинського – автора ідеї. Це гідний приклад ушанування вчителя-ентузіаста, який торік пішов із життя...

Роботи в трьох секціях оцінювали фахівці: В. Нахманович, Ю. Радченко, І. Савицька (секція 1), В. Бобров, Д. Десятов, Ю. Смілянська (секція 2), Н. Голосова, Н. Зіневич, М. Тяглий (секція 3). Роботи творчого конкурсу традиційно оцінювали досвідчені І. Клімова та Н. Резніченко. Координував роботу журі керівник УЦВІГ А. Подольський. Також було учнівське журі, яке визначало найактивнішого учасника та посідача глядацьких симпатій.

Відкриваючи конкурс, А. Подольський справедливо зазначив, що всі присутні – уже переможці, адже потрапили на фінал форуму за результатами прискіпливого відбору. Слід зауважити, що конкурс, який мав статус всеукраїнського, насправді був міжнародним, адже традицією останніх років стало запрошувати дослідників з Білорусі та Молдови.

На жаль, конкурсанти та наукові керівники не мали можливості бути присутніми на захисті всіх учасників, адже робота секцій відбувалася одночасно. Позиція журі була толерантною та виваженою. Це були радше поради, ніж критика. Відклалися в пам'яті доречні уточнення Ю. Радченка, поради щодо вдосконалення робіт В. Нахмановича та М. Тяглою. Позитивну атмосферу підтримувала відкрита манера спілкування А. Подольського. Як завжди, цікавим та захопливим був творчий конкурс, де були представлені різноманітні жанри: вишивка, малюнок, фільм, авторські вірші, пісні...

Крім участі в конкурсі, молоді дослідники та їхні керівники мали можливість відвідати виставку «Кожен має право знати свої права», яку підготував А. Кінаш, та переглянути фільм С. Буковського «Назви своє ім'я». Цінними стали тренінги з оформлення наукової роботи (М. Тяглий) та пошукової діяльності і роботи з джерелами (В. Нахманович).

Завжди приємно бачити колег, що приїжджають на конкурс не вперше і не з одним учнем та беруть участь в інших проектах УЦВІГ. Водночас вчителі, що побували на цьому заході вперше, діляться прекрасними враженнями від побаченого, зазначаючи про об'єктивний підхід журі до оцінювання. На жаль, випадки непрофесійності та фаворитизму при визначенні переможця та розподілі призових місць у подібних конкурсах МАН на регіональному рівні трапляються нерідко.

Окремим позитивним моментом, на якому слід наголосити, є те, що рівень робіт з периферії та віддалених регіонів з року в рік зростає. Тому серед переможців конкурсу є учні і з міст, і з сіл різних областей України. Для учнів, що планують досліджувати аспекти Голокосту та брати участь у наступному конкурсі, мотивацією може бути приклад переможниці Марії Луценко з м. Рівне. У співавторстві з науковим керівником її роботу було опубліковано в часописі УЦВІГ «Голокост і сучасність», де апробують дослідження провідні вітчизняні та закордонні дослідники Голокосту.

XIII конкурс учнівських робіт «Історія і уроки Голокосту» завершився. Конкурсанти та наукові керівники повезли з собою не лише враження, а й дипломи та спеціалізовану літературу. Висловлюю вдячність УЦВІГ за можливість бути присутнім на такому форумі і маю надію, що наступного року конкурс буде не менш цікавим та змістовним.

Роман Михальчук, аспірант кафедри всесвітньої історії РДГУ, м. Рівне

* * *

Кожного року зростає кількість поданих на Конкурс робіт, не лише дослідних, а й творчих – поетичних, музичних, пластичних творів, художніх текстів та малюнків різних жанрів. Пропонуємо читачеві уривок з вражень про конкурс п. Ірини Климової – члена журі секції творчих та художніх робіт про історію Голокосту.

Холокост – одна из величайших трагедий современности. Художник, работающий над такой сложной для отображения в визуальных образах темой, обрекает себя на максимальное напряжение творческих сил и возможностей. Казалось бы, юным художникам такая задача не по силам. Однако работы, присланные на рассмотрение жури, свидетельствуют об обратном.

Творческие работы, представленные на конкурсы 2003–2013 годов, нередко привлекают профессионализмом, мастерством исполнения. Авторы владеют выразительными средствами изобразительного искусства, зачастую достаточно сложными техническими приемами. Неординарные композиционные решения работ говорят о неформальном отношении юных мастеров к творческому заданию. Особое одобрение жури конкурсов вызывают представленные на рассмотрение серии работ.

Во многих работах вполне соблюдена мера условности, обобщенности, – это положительное качество, так как не всегда излишний натурализм в изображении человеческих страданий вызывает ожидаемый эффект. В представленных работах авторам часто удается совместить обобщение образов с тончайшей психологической нюансировкой.

Представленные на конкурсы работы часто сопровождаются текстами, что подтверждает тот факт, что авторы – как произведения изобразительного искусства, так и текста – прочувствовали, глубоко прониклись заданной тематикой.

Возможно, в большинстве работ можно найти определенные просчеты и недостатки с профессиональной точки зрения. Тем не менее, во многих случаях решительно не хочется на этом заострять внимание. Как правило, работы не оставляют зрителя равнодушным, воздействуют на эмоции, чувства, разум человека, а это большая победа и авторов, и тех, кто помогал им в работе над такой сложной темой, как Холокост. В этих работах ощущается попытка авторов выйти на глубинный, сложный уровень осознания, понимания того, что произошло в Европе в XX веке.

К сожалению, некоторые авторы не смогли избежать общих недостатков в представленных на конкурсы работах. Об этих просчетах, о том, как их устранить, авторы узнают из рецензии на присланные произведения.

Произведения юных авторов, получившие положительную оценку жюри, могли бы войти в экспозицию профессиональной, масштабной выставки изобразительного искусства, посвященной Холокосту.

*Ирина Климова,
заведующая Музеем Шолом-Алейхема (филиал Музея истории города Киева)*

* * *

Як повідомлялося в попередніх числах бюлетеня «Уроки Голокосту», упродовж 2012–2013 навчального року Центр виконував комплексний проект «Підготовка та видання збірки документів та матеріалів про геноцид ромів (циган) за добу німецької окупації України (1941–1944)» за підтримки Міжнародної громадської організації «Міжнародний фонд “Взаєморозуміння і толерантність”». Наразі закінчується підготовка цього видання до друку. Однією зі складових проекту за партнерської участі Всеукраїнської асоціації викладачів історії та суспільних дисциплін «Нова Доба» (м. Львів) в особі п. Наталії Голосової була робота з викладачами різних регіонів України з метою підготовки на конкурс учнівських робіт на тему «Примусова праця, переслідування та знищення ромів (циган) на теренах окупованої України під час Другої світової війни».

Загалом під час проекту було надіслано 24 учнівських роботи, з яких 16 допущено до захисту в фінальній частині конкурсу, тим самим сформовано окрему сесію на тему історії геноциду ромів у рамках загального конкурсу. Активну участь у роботі цієї секції взяли 18 учнів та їхні наукові керівники. До журі увійшли координатор вищезазначеного проекту, науковий співробітник Центру Михайло Тяглий, старший науковий співробітник Інституту української археографії та джерелознавства ім. М.С. Грушевського НАН України, к.і.н. Наталія Зіневич та представник Всеукраїнської асоціації викладачів історії та суспільних дисциплін «Нова Доба» Наталія Голосова.

Пропонуємо читачеві відгук про конкурс одного з членів журі.

Сучасні «війни пам'ятей», в тому числі й навколо створення шкільних підручників, засвідчують процеси трансформації культури пам'яті в Україні, її складні взаємини з пам'яттю найближчих сусідів й реакцію на загальноєвропейські і світові процеси щодо осмислення і представлення минулого. Гостроти цьому надають різноманітні соціокультурні і політичні фактори: 1) політичне і юридичне визначення певних подій минулого; 2) критика офіційних версій історії і повернення витіснених спогадів; зміна ідеології «забуття» ідеологією «пам'ятання»; 3) активний розвиток меморіальних практик і генеалогічних пошуків серед груп населення, які раніше не мали права «голосу»; 5) підвищена увага до збору архівів і локалізації «пам'ятних місць». Усі ці чинники спрацьовують щодо історичної долі циган/ромів на окупованих нацистами в роки Другої світової війни українських землях.

Друга світова війна закарбувалася у пам'яті людства нечуваними за своєю жорстокістю експериментами тоталітарних режимів. У багатьох регіонах Європи

переслідуванню і знищенню підлягала ромська етнічна меншина, однак вивчати й увічнювати цю трагедію почали лише останніми роками.

Саме тому появу окремої секції на такому поважному конкурсі можна вважати знаковою подією. Важливо, що в загальній концепції конкурсу означена тема не розчинилась, а набула ціннісно підваженого звучання. Бо чимало дітей і їхніх педагогів вже брали участь у вивченні історії Голокосту, а отже, набули базових знань і про історію окупації, і про геноцидні практики років Другої світової війни.

Хотілося б подякувати усім школярам, які зголосилися обрати для своїх практичних робіт ще малознану в українському гуманітарному просторі тему переслідувань ромів у роки Другої світової війни. Звісно, багатьом шлях видався доволі складним. Далися взнаки і брак достатньої джерельної бази, і співіснування в Інтернет-просторі поряд із фаховими історичними розвідками відвертих спекуляцій, міфологем та перекручень фактів. Тому найчастіше учні «блукали» у нетрях статистики, «сліпо» довіряючи даним «Вікіпедії», а потім, упевнившись у їхній невідповідності, змушені були шукати цьому пояснення. Важливу роль, як завжди, відіграла підтримка вчителів – наукових керівників, які, своєю чергою, отримували від Центру методичну та бібліографічну допомогу. Ще однією нелегкою темою, якої не оминули більшість конкурсантів, стало питання «ромської» термінології в означенні геноциду циган. На сторінках газет, довідкової літератури, в Інтернет-публікаціях поширюються «авторські» означення геноциду ромів: «Самударіпен» (М. Куртіаде), «Пораймос» (Я. Генкок), «Калітраш» (С. Єрмошкін). Створені в останні десятиріччя за аналогією з єврейським Шоа, вони вже потрапили в риторику європейських політиків та на сторінки навчальних посібників. Те, що їх не знає абсолютна більшість циган, а ті, хто чує, – не сприймають, стало для конкурсантів несподіванкою. Тому, на мою думку, для них цінним було спілкування з ромською поетесою Раїсою Борисівною Набаранчук, яка не лише в поетичному слові намагається осмислити трагічні сторінки історії свого народу, а й брала участь у ініціативах 1990-х років, пов'язаних з увічненням пам'яті ромів, загиблих у Бабиному Яру.

Шлях, який обрала більшість юних дослідників, був зорієнтований на мікроісторичне дослідження подій на окупованих теренах їхнього рідного краю. З одного боку, це дало змогу використати контакти з краєзнавцями, співробітниками місцевих музеїв, ознайомитися з малодоступною регіональною окупаційною пресою, а з іншого, виявило проблему в роботі з інформантами-ромами, більшість з яких оселилась у цих місцевостях уже в повоєнні роки. Тому вже в процесі жвавого обговорення виступів виявлялися цікаві для конкурсантів факти, зібрані в інших регіонах (спогади циган про дідусів і бабусь, які зазнали переслідувань під час окупації в інших областях). У конкурсі взяли участь діти з багатьох регіонів України, що дало змогу вже під час захисту ознайомитися з мозаїчністю регіональних відмінностей долі різних циганських етногруп, стратегіями виживання, особливостями взаємин з місцевим населенням. Хочу відзначити цікаві проекти з інтерактивними презентаціями з вивчення пам'ятних місць на Волині, Миколаївщині і в Криму. Хоча брак дослідницьких навичок відчувався. Діти щиро шкодували, що не сфотографували побачене, не записали на диктофон свої інтерв'ю, а здебільшого відтворювали їхній зміст з пам'яті. Адже виявилось, що інформація, яку вони вважали несуттєвою і другорядною, є надзвичайно важливою. Варто згадати і проект братів Бондаренків з Луганської області. Досліджуючи рідний Краснодарський район, в якому мешкає більшість циган області, вони побачили не лише феномен українізації циган, а й відверто антициганські настрої органів місцевої влади. Це спонукало до осмислення почутого і побаченого в контексті декларативного виховання толерантності, яка часто-густо зникає за межами освітніх закладів.

Загалом історичне минуле національних меншин, зокрема ромської, майже не зафіксовано у національній пам'яті українців. Наукові здобутки в дослідженні історії трагедії ромів у роки Другої світової війни нині маловідомі в українському соціумі.

Наостанок, слід із сумом зауважити, що в Україні досі немає якісного сайту про історію і культуру циган. Учні широко користувалися загальними відомостями про цей народ з порталу знаного російського циганознавця Ніколая Бессонова. Його доступний виклад багатьох тем імпонував школярам, як і його аргументи, що цигани вважають себе не лише пасивними жертвами тієї війни, а і героями-визволителями, які брали участь у війні в складі партизанських загонів і регулярних радянських військ.

Загалом роботу секції можна охарактеризувати за формулою т. зв. «подолання історії», що породжує феномен солідарності, позитивного досвіду, не означає переписування чи замовчування минулого, а спрямований на впровадження нового способу міркування про історію. Споглядаючи усе, що відбувалося протягом роботи секції на тему історії геноциду ромів, мимоволі промайнула думка, що було б чудово зняти документальний репортаж про роботу секції і показати його ромам – і літнім людям, і школярам, адже дуже ширим було зацікавлення конкурсантів темою.

Наталія Зіневич, к.і.н., старший науковий співробітник Інституту української археології та джерелознавства ім. М.С. Грушевського НАН України (Київ)